

Bamsy alp

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 январь, 2025
Bamsy alp TARYHY ŞAHSYÝETLER -8:

► BAMSÝ ALP

Bamsy alp, has dogrusy Bamsy Birek kim bolupdyr? Bamsy Birek taryhda ýaşap geçen real şahsmy? Eger real şahs bolsa ol haçan öldi we mazary nirede?

Geliň, «Gorkut ata» eposynyň iň görmegeý we batyr ýigitlerinden bolan Bamsy Birek barada käbir maglumatlara ser salalyň.

■ Bamsy alp (Bamsy Birek) kim bolupdyr?

Sözümize başynda şuňa ünsüňizi çekmek isleýärin: «Direliş. Ärtogrul» teleserialyndaky Bamsy alpyň obrazy çeper obrazdyr. Ýagny onuň obrazynyň taryhy özeni ýokdur. Bamsy beg Ärtogrul Gazynyň döwründe däl-de, eger ýaşan bolsa, Gorkut atanyň – irki oguz-türkmen döwründe ýaşap geçen şahsyýet. «Direliş. Ärtogrul» teleserialyndaky hemme obrazlary real şahslardyr öýtmek ýalňyş bolar. Sebäbi serialyň senariýasy taryhy wakalara esaslanyp ýazylsa-da, tomaşaçylary özüne imrindirmek üçin çeper obrazlara, çeper epizodlara ýüzlenmeli bolýar. Bu kinomatografiýa sungatynyň talabydyr. Muma dogry düşünmek gerek. Eger teleserial dolulygyna hakyky taryhy suratlandyryýan bolsa, onda ol serial däl-de dokumental filmleriň tapgyry bolardy. Tomaşaçy gatlagy-da häzirki görşüňiz ýaly köp bolmazdy.

Käbir kişiler «Direliş. Ärtogruly» taryhy hakykatlara çapraz düşýän ýerleri bar, onlarça taryhda ýaşap geçmedik personažlary bar diýip berk tankyt edýärler. Bir zada dogry düşünmek gerek: «Direliş. Ärtogrul» dokumentallykdan daşda – ol çeper kinofilmler tapgyry, hemme zatdan ötri serial senariýa esasynda ekranlaşdyrylan. Senariýa ýazylanda tomaşaçyny özüne imrindirmek üçin dürli çeper ýollara

ýüzlenilýändigini sungat işgärleri gowy bilýändir. Taryhy dokumental film başga, çeper taryhy kinofilm (teleserial) başga. Manysyna dogry düşünmek gerek. Teleserialyň düýp maksady taryha bolan söýgini döretmek. Muny bolsa «Direliş. Ärtogrulyň» döredijilik topary aňryýany bilen başardylar. Bary-ýogy baş-on ýyl mundan öň türkmeniň taryhyndan söz açsaň, «goýsana, ors gelmäňkä biri-birini çapyp ýören keçetelpek türkmeniňem bir taryhy bolarmy?» diýip seňrik ýygryýan ildeşlerimiz indi «Direliş. Ärtogrul» serialynyň üsti bilen beýik taryhymyzyň bolandygyny buýsanç bilen gürrüň edýärler. «Direliş. Ärtogrul» we «Gurulyş. Osman» teleseriallarynda az-kem dünleräk häsiýetli Bamsy alpyň obrazyny Jelal Al janlandyrýar.

«Direliş. Ärtogrul» syrdyrman tomaşa edýän ildeşlerimiz «Gorkut atadaky» Bamsy Biregiň obrazyny janlandyrandygy üçin serialyň döredijilik toparyna we ussat Jelal Ala sagbolsun aýtmaly. Meniň özüm birki ýerde täze dünýä inen ogluna Bamsy adyny goýan ýaş çatynjalara duş geldim. Diýmek, bu teleserial diňe bir döredilen ýurdunda däl, eýsem biziň ýurdumyzda hem garaşylan netijäni berýär. Bärde bir gynanmaly zat bar, olam türkmenistanly aktýorlaryň şular ýaly tutumly işlerden çetde galmagy...

Şeýle-de, bu teleserial birwagt ýatdan çykyp garyp bir mazaryň başyny iň köp zyýarat edilýän ýerleriň birine öwürdi.

■ **Hakykatda Bamsy Birek kim?**

Ilki bilen «Gorkut ata» eposynyň üstünde gysgaça durup geçeliň. On iki boýdan we bir girişden ybarat bu dogaýy kitabyň kyssalarynda gürrüň berilýän wakalar ençeme asyrlap dilden-dile geçip gelensoň, hakyky bolşundan ep-esli derejede özgerişe sezewar bolupdyr. Ýagny, halk döredijiliginiň her bir eserinde bolşy ýaly Dädem Gorkudyň hekaýatlary-da ýülmenip, timarlanyp, aýdyjylar tarapyndan hasam çeperleşdirilip biziň günlerimize gelip ýetipdir.

XV asyryň ikinji ýarymynda ýazga geçirilendigi çak edilýän kitap oguz-türkmenleriň ýaşaýyş-durmuş we ykdysady şertleri,

ynançlary, döp-dessurlary, geýnişleri, iýip-içişleri barada ummasyz maglumatlary berýär. Şonuň üçin bu gymmatly çeşmäniň taryhymyzdaky orny göz önüne getirişimizden has uludyr. Belli ýazyjymyz Osman Ödäýew makalalarynyň birinde ýöne ýere «Gorkut ata» kitabyňa «türkmeniň yslandan owalky döwrüniň guruhany» diýenok. Kitabyň biziň günlerimize gelip ýeten iki golýazma nusgasynyň biri Drezden kitaphanasynda, ikinjisi Watikan kitaphanasynda saklanylýar.

Kitapda köpsanly personažyň ady tutulýar. Biz bu makalanyň göwrümini uzaldyp durman Bamsy Biregiň atlaryna göz aýlalyň: Onuň adynyň Beg Bögrek, Baý Bura, Beg Birýe, Beg Begreg, Beý Beýrek, Baý Börek, Bag Bögrek ýaly atlandyrylyşy bar. Şeýle-de beg sözünüň gelip çykyşy **baý-beý-beg** sözden bolup, **ululyk, mertebelilik** diýen manyny berýä.

Bamsy Birek «Gorkut ata» hekaýatlarynyň baş gahrymany Salyr Gazanyň iň ýakyn egindeşi, iň ýakyn dostudyr. Onuň Salyr Gazana bolan wepalylygy şeýle bir güýçli bolupdyr welin oguzlaryň agzy alaryp, İçoguz bilen Daşoguz biri-birini çapanda Salyr Gazan üçin bir golundan geçipdir. Bamsy Biregiň özi içoguzly, söýgüli aýaly Banu Çeçek bolsa daşoguzlydyr.

Bamsy Birek daşoguzly gardaşlaryna garşy hernäçe ýarag götermek islemese-de, jana-jan dostunyň tarapyny tutmaga mejbur bolupdyr. Daşoguzuň serdary Oraz goja eposda Bamsy Birege duzak gurýar. Oraz goja gepleşmek üçin aldanyň çagyrylan Bamsy Biregi ýesir alýar we sag goluny kesýär.

Banu Çeçek bilen Bamsy Birek on alty ýyllap biri-birinden jyda düşýär. Ahyrsoň Ýalançy ogly Ýalynjaň Bamsy Birek öldi diýip bir ganly köýnegi getirip görkezýär we Banu Çeçegi özüne aýal edip aljak bolýar. Toý günü Bamsy Birek gelýär we aldawçy kezzabyň almytyny berýär. Netijede uzak wagtlap aýra düşen juwanlar biri-birine gowuşýar.

■ **Bamsy alpyň (Biregiň) mazary**

Türkiýäniň häzirki Baýburt diýen ýeriniň iki kilometr gündogarynda ýerleşen Erenli obasynyň günbatar tarapyndaky bir depäniň üstünde «Gorkut ata» hekaýatlarynyň gahrymany Bamsy

Biregiň mazarynyň ýatandygyna ynanylýar.

Halk tarapyndan zyýarat edilýän bu mazaryň daşy soňky döwürlerde dik dörtburçlyk daşlardan haýat aýlanypdyr.

@ Kitapçylar. Taryhy şahslar